

CIVILIZATIILE AMERICII CENTRALE SI DE SUD

Bastinasii Americii traiau izolati de celelalte parti ale lumii, acesta fiind cauza principala a faptului ca tehnologia lor s-a dezvoltat relativ incet. Dar au creat civilizatii, au construit orase mari si au facut progrese importante in arte si in stiinta.

Primii locuitori ai Americii au sosit aici probabil cu 20 de mii sau 40 de mii de ani in urma. Cu toate eforturile depuse de arheologi, nu se poate stabili o data mai exacta. In jurul anului 40.000 i.e.n. oamenii au luat in stapanire partite nelocuite ale pamantului si probabil ca atunci au migrat primii oameni in America, prin "podul" existent in vremea aceea intre Siberia si Alaska.

Dezvoltare izolata

Aceasta fasie de uscat a existat pana la sfarsitul erei glaciare, cand o mare parte a cantitatii de apa a Pamantului era inmagazinata in calotele de gheata si astfel nivelul marilor era mult mai scazut fata de nivelul de azi. Primele popoare ale Americii au fost probabil vanatori care au trecut pe istmul intercontinental urmarind vanatul. Urmasii lor, intr-o mie de ani, au populat intregul continent, si au ajuns la extremitatea sa sudica, in neprimitoria Tara de Foc.

Cu o mie de ani mai tarziu s-au topit calotele de gheata, a disparut istmul, si continentul era despartit de Asia de Stramtoarea Bering.

Cu toate ca stramosii eschimosilor au sosit pe barci in Alaska mult mai tarziu, si s-au stabilit atat in Nordul indepartat inghetat cat si in Groenlanda, oceanele au despartit popoarele Americii de schimbarile produse in alte locuri. Societatile americane s-au dezvoltat in mod independent, izolate de restul lumii. Acest fapt explica aparitia tarzie a diferitelor civilizatii americane, si faptul ca populatia bastinasa a Americii n-a reusit sa ajunga la un nivel mai inalt de dezvoltare, ca de exemplu inventarea rotii si a scrierii cu litere.

Pe langa acestea, in America chiar si calul a fost necunoscut pe cand in Asia si in Europa, timp de mai multe secole acesta a fost "masina" cea mai de pret. Abia in secolul al XVI-lea calul a fost adus de cuceritorii spanioli. Din aceste cauze societatile Americii difereau foarte mult de societatile europene sau de cele asiatice. In lipsa cronicilor scrise, multe aspecte ale vietii lor sunt acoperite de mister.

Bastinasii Americii

Cristofor Columb a crezut ca prin traversarea Oceanului Atlantic a ajuns in India, si pe bastinasii intalniti i-a denumit indieni. Ei poarta si azi aceasta denumire nascuta dintr-o eroare.

În realitate indienii nu aparțineau unui singur popor. Aveau unele trăsături comune: piele maronie-roșiatică, pometați proeminenți, păr negru, ochi de culoare închisă sau - cum a constatat știința medicală - frecvență mare a grupe sanguine B. Dar statura și aspectul general erau foarte diferite, vorbeau peste o sută de limbi, aveau obiceiuri, tradiții și culturi foarte diferite.

Popoarele "indiene" difereau unul de altul mult mai mult decât popoarele Europei în orice moment al istoriei. Aceasta și datorită faptului că multitudinea mediilor inconjurătoare a marcat diferențele, obligând societățile indiene să se adapteze la munți, la câmpii, la mlaștini, la tundre și la păduri tropicale. Indienii Americii de Nord au devenit agricultori la marginea preriilor, vânatori, iar în California pescari.

Cei care s-au stabilit mai la sud, s-au ocupat de agricultură, care se baza pe cultivarea porumbului. Aici au apărut culturi dezvoltate, dintre care unele erau în perioada de înflorire când, în 1492 Cristofor Columb a ajuns în Lumea Nouă.

În două zone s-au format culturi dezvoltate: în America Centrală (cuprinzând și partea centrală și de sud a Mexicului) și în America de Sud în zona lanțului muntos al Andizilor.

Societatea Olmeca

Dintre civilizațiile americane cunoscute cea mai veche este a olmecilor din Mexicul de Est. Centrul său se afla într-o zonă de pădure tropicală mlaștinuoasă - de neînțeles de ce pe acest teritoriu ostil au construit imense centre de cult asemănătoare unor orașe cu movile de pamant artificiale uriașe, pe varful cărora odinioară se aflau temple. Cu toate dimensiunile lor mari, aceste centre nu erau orașe adevărate, deși în timpul ceremoniilor religioase se adunau aici o mare mulțime de oameni, dar locuitorii permanenți nu puteau fi mai mulți de câteva sute de preoți și slugile lor.

Până azi templele din lemn au dispărut, dar s-au păstrat monumentele olmece uriașe, cioplite din piatră, și sculpturi de dimensiuni mai mici executate din jad, bazalt și obsidian (ultimele două sunt roci vulcanice). De cele mai multe ori reprezentau animale - jaguari, acvile, rechini - înzestrate cu trăsături omenestice, pentru ca să devină și mai îngrozitoare.

Cultura olmeca s-a format în jurul anului 1200 î. e. n. și până în anul 800 î. e. n. s-a extins în mare parte a Americii Centrale și pe litoralul Oceanului Pacific, apoi după 400 de ani, din cauze necunoscute, a decăzut: Totuși, în secolele următoare apar din nou construcții monumentale, sculpturi fantastice și zei olmeci dovedind că moștenirea lăsată de acest popor a dăinuit în America Centrală ca o tradiție putemică și continuă. Pe de altă parte, până azi nu s-a descoperit încă scrierea olmeca, cu toate că după perioada olmeca a apărut imediat o formă a scrierii în hieroglife.

Cu câteva sute de ani mai târziu, în jurul anului 150 era noastră, s-a înălțat primul oraș adevărat în America. La 50 de km Nord-Est de actualul Ciudad de Mexico se întind ruinele Teotihuacanului, la Nord de teritoriile olmece, în înaltă și fertilă Vale Mexicană.

Pana azi nu s-a reusit identificarea poporului care a construit acest ansamblu imens de piramide, palate, case si ateliere, ale carui strazi rectangulare formau o grila patrata.

Cea mai mare constructie a orasului, Piramida Soarelui, are o inaltime mai mare de 60 m. Teotihuacan era sigur un centru comercial important si un oras sfant, deoarece si dupa multe sute de ani de la decaderea lui domnitorii azteci veneau aici in pelerinaj. Istoria lui este un mister, deoarece nu a ramas nici un indiciu despre formarea lui, despre viata lui si nici despre distrugerea lui definitiva in jurul anului 700 e. n.

Se cunosc mai multe lucruri despre societatea mayasa, deoarece mayasii utilizau o forma de scriere in hieroglife descifrabila, si scrierile ramase fixeaza unele intamplari si date despre istoria lor.

Poporul Maya a trait pe peninsula Yucatan, pe pntenul de pamant larg care se intinde adanc in Marea Caraibelor, si unde se afla azi Guatemala, Hondurasul si Belizele. Marea majoritate a teritoriilor lor ca si ale olmecilor erau acoperite de paduri tropicale. Trebuie sa fi fost o munca uriasa taierea copacilor si impiedicarea reaparitiei vegetatiei.

Dupa decaderea culturii mayase, centrele lor, orasele au fost inghifite de padurea tropicala in asa fel, incat numai in zilele noastre s-a reusit descoperirea lor, si sigur sunt inca multe lucruri nedescoperite.

Performantele mayasilor

Chichem Itza capitala mayasilor si celelalte centre nu puteau fi realizate decat de societati cu un grad de organizare ridicat, a caror viata a fost condusa de religie. Aceasta este dovedit de cunostintele avansate de matematica si de astronomie ale mayasilor, dar aceste cunostinte erau folosite exclusiv pentru a intocmi calendare complicate pe milenii intregi. Cugetul lor se invertea in jurul timpului, si masurarii lui i-au conterit semnificatii religioase deosebite.

Dar spiritualitatea religiei mayasilor n-a devenit deosebit de rafinata. Meseriasii au a continuat traditia central-americana, sculptand figuri mistice supranaturale cu forme fantastice si infricosatoare, reprezentand animale cu trasaturi umane - de altfel cu o pricepere si ingeniozitate admirabila - in "perioada clasica" (300-800 e.n.), utilizand doar unelte din lemn.

Mai tarziu, posibil sub influenta cuceritorilor tolteci sositi din Mexic, si mayasii au preluat obiceiul de a sacrifica prizonierii de razboi zeilor.

Cu toate ca teritoriul lor s-a diminuat, din civilizatia lor a disparut avantul creator, dar cultura lor tot mai anemica a rezistat, pana ce in secolul al XVI-lea spaniolii au facut-o sa dispara cu totul.

Intre timp s-au desfasurat razboaie si migratii de popoare. In Valea Mexicana toltecii au fost schimbati de azteci, care au venit probabil din nordul Mexicului. Ei s-au stabilit aici in jurul anului 1300, si in doua secole au reusit subjugarea tuturor triburilor din America

Centrala. Poate s-ar fi extins si mai departe daca nu soseau spaniolii, care au gasit aici o "civilizatie azteca". Asa se pare ca aztecii n-au imbogatit cu mult civilizatiile central-americeane, numai prin succesele lor militare au devenit stapanii acestora.

Cea mai mare realizare a aztecilor a fost fondarea capitalei lor Tenchtitlan. Orasul a fost construit pe insulele lacului Texaco si comunica cu uscatul prin largi istmuri artificiale. In realitate a fost orasul lagunelor - plin de caiace - cu piramide si temple uriase si cu un comerț dezvoltat.

Sacrificiile aztece

La azteci cultul sacrificiilor umane a ajuns la dimensiuni inimaginabile, in unele cazuri erau sacrificati mii de oameni deodata. De aceea aveau nevoie continuu de prizonieri de razboi noi in scopul sacrificarilor, si ca urmare formau o comunitate in permanenta stare de razboi. Popoarele subjgate urau dominatia azteca nemiloasa. Din aceasta cauza, cu toata amploarea lui si cu toata forta sa militara imperiul aztec era foarte vulnerabil.

Aproape simultan cu extinderea azteca si incasii au creat propriul imperiu, care se intindea din nordul Ecuadorului de azi pana la mijlocul statului Chile. Ca si aztecii, si ei trecusera printr-o perioada de dezvoltare lunga. Prin crearea unor terase mari in versantiile muntilor, pe care le intureau cu piatra si folosind un sistem de irigatie dezvoltat, locuitorii Anzilor creau suprafete agricole. Confectionau tesaturi colorate, vase de lut si obiecte artizanale din aur, argint si alte metale.

In America de Sud, pe langa cultura din munti existau si alte culturi, ca marele Imperiu din Tiahuanacao (500-1000 e. n.) si alte popoare ca popoarele Mocika si Cimu, care traiau in apropierea coastelor oceanice.

Si cultura incasa s-a claudit pe traditiile mostenite din trecut, dar ei au organizat imperiul cu o minutiozitate exemplara. Vointa domnitorului - Sapa Inca - dicta orice lege.

Centrul imperiului era legat cu tinuturile sale cele mai indepartate prin drumuri bune, avand o lungime de mai multe mii de kilometri si pe posturile desemnate stateau pregatiti curierii, gata sa preia si preda informatiile ca la stafeta, cu toate ca nu cunosteau nici o forma a scrisului. Se puteau trimite instructiuni detaliate, se puteau informa despre evenimente in centru, cu ajutorul codului kipu, adica cu ajutorul nodurilor legate pe fire colorate.

Severitatea domniei incase

Oamenii simpli erau sub un control si o supraveghere stricta. Nu puteau parasii localitatile de domiciliu, trebuiau sa plateasca impozite, sa faca serviciu militar, erau datorii cu corvoada pentru stapani, in schimb traiau in siguranta, datorita bunei organizari a statului puternic si a sistemului de distributie a alimentelor, bine pus la punct.

Unii istorici privesc statul inca ca o tiranie binefacatoare, altii in schimb accentueaza natura lui agresoare.

Incasii au fost mari mesteri constructori, iar ruinele capitalei lor, Cuzco, precum si ale orasului montan Machu Picchu stau marturie. La constructii utilizau blocuri de piatra, care erau cioplite cu exactitate milimetrica, imbinate intre ele fara mortar, cu atata exactitate incat in rosturi nu intra lama unui cutit.

Aproape sigur ca in jurul anului 1000 in America au sosit vikingii, si pentru o scurta perioada s-au stabilit in Newfoundland. Dar acest episod istoric nu a avut urmasi. Nu la fel s-a intamplat dupa sosirea in 1492 a lui Cristofor Columb dupa traversarea Atlanticului.

Aparitia europenilor in Lumea Noua a avut urmasi catastrofale asupra aztecilor, incasilor si a tuturor popoarelor bastinase ale Americii.

DATE IMPORTANTE

Cca. 40000-20000 i. e. n.

Din Asia trec vanatori in Alaska.

Cca. 8000 i.e.n.

Sfarsitul erei glaciare: dispare istmul care leaga Asia de America.

Cca. 4000 i.e.n.

Pe barci sosesc in America eschimosii (inuitii).

Inainte de 2000 i. e. n.

In America Centrala apar primele sate, agricultura si olaritul.

Cca. 1200 i. e. n.

In Mexic se formeaza cultura olmeca (daiuie pana in cca. 400 i. e. n.)

Cca. 150

Se construiesc Teotihuacanul, care apoi infloreste pana in cca. 700.

Cca. 300-800

Epoca de aur a civilizatiei mayase.

Cca. 1000

Se presupune ca acosteaza vikingii in America de Nord, in Newfoundland.

Cca. 1000-1200

Imperiul toltec la apogeul puterii sale.

Cca. 1300

In Valea Mexicului apar aztecii si in jurul anului 1345 fondeaza Tenochtitlanul.

Cca. 1428

Se accelereaza expansiunea azteca.

Cca. 1438

Incasii extind dominatia lor pe Anzi.

1492

Columb acosteaza pe insulele Bahamas. Pe continent ajunge doar in 1498.